

Інформаційна довідка щодо умов призначення пенсій із солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування*

Анотація. В Інформаційній довідці надано результати аналізу законодавства України з питань призначення (перерахунку) пенсій. Розглянуто пропозиції удосконалення законодавчого регулювання порядку звернення за призначенням (перерахунком) пенсій.

Ключові слова: пенсія, законодавство з питань пенсійного забезпечення, порядок призначення (перерахунку) пенсій, Пенсійний фонд України.

Вступ.

Передбачене Конституцією України¹ право на соціальний захист гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок бюджетних та інших джерел фінансування. Підстави та умови виникнення права особи на пенсійне забезпечення передбачені Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»² (далі – Закон). Відомо, що неоднозначна практика застосування положень підзаконних нормативно-правових актів щодо порядку призначення (перерахунку, поновлення тощо) пенсії є причиною виникнення спорів, які вирішуються в судовому порядку, і спричиняє збільшення фінансового навантаження на пенсійну систему.

Основна частина.

За загальним правилом, для виникнення пенсійних правовідносин необхідна наявність таких юридичних фактів: заява про призначення пенсії; досягнення віку, необхідного для призначення певного виду пенсії (втрата годувальника, інвалідність), наявність страхового стажу, необхідного для призначення відповідної пенсії, тощо.

Варто відзначити, що персоніфікований облік і розвиток інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє забезпечити верифікацію³ необхідної інформації щодо наявності юридичних фактів, які визначають право особи на пенсію, а також спростити порядок звернення за призначенням (перерахунком) пенсії.

Призначення (перерахунок) пенсії може здійснюватися автоматично, тобто без особистого звернення особи, за наявності інших передбачених законодавством умов. У разі відсутності в системі персоніфікованого обліку даних про страховий стаж, необхідний для призначення пенсії, особа звертається за призначенням

¹ Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

² Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 р. № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>

³ Про верифікацію та моніторинг державних виплат: Закон України від 3 грудня 2019 р. № 324-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324-20#Text>

(перерахуванням) пенсії особисто або через особистий електронний кабінет на вебпорталі електронних послуг Пенсійного фонду України.

Звернення оформляється заявою (повідомленням), тобто документом, який відображає волю особи стосовно реалізації свого права на пенсію. Це обов'язковий документ у сфері адміністративних та соціальних послуг, його форма (письмова або електронна) затверджена Порядком подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (Додаток 1)⁴.

Із метою уточнення порядку призначення (перерахунку) пенсій розроблено законопроект «Про внесення змін до статті 45 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» щодо встановлення неможливості відмови пенсійного органу у призначенні пенсії з підстави невідповідності заяви про її призначення затвердженій формі за наявності у ній необхідної інформації та наявності у заявника відповідних документів» (реєстр. № 11524-1 від 06.09.2024). Законопроект є альтернативним до проекту Закону «Про внесення змін до статті 45 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» щодо встановлення неможливості відмови пенсійного органу у призначенні пенсії з підстави невідповідності заяви про її призначення затвердженій формі за наявності у ній необхідної інформації та наявності у заявника відповідних документів» (реєстр. № 11524 від 27.08. 2024). На відміну від основного, положення альтернативного законопроекту містять вимоги до змісту заяви про призначення (перерахунок) пенсії.

Розглянувши законопроект, вважаємо слушним відзначити таке. У пенсійних правовідносинах поетапно реалізуються права особи, а саме: право на призначення пенсії, право на отримання пенсії, право на перерахунок розміру пенсії. Первинним є право на призначення пенсії (Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 квітня 2015 року № 6)⁵, регламентація якого, як і права на перерахунок розміру пенсії, забезпечується, перш за все, положеннями статті 44 Закону. Зазначеною нормою встановлено, що заява про призначення (перерахунок) пенсії та необхідні документи подаються до територіального органу Пенсійного фонду України або до уповноваженого ним органу чи уповноваженій особі в порядку, визначеному правлінням Пенсійного фонду України за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах трудових відносин, соціального захисту населення, особисто або через представника, який діє на підставі виданої йому довіреності, посвідченої нотаріально. Враховуючи зазначене, і з метою забезпечення внутрішньої логіки

⁴ Про затвердження Порядку подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»: постанова Правління Пенсійного фонду України від 25.11.2005 р. № 22-1 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 27 грудня 2005 р. за № 1566/11846). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1566-05#Text>

⁵ Про відмову у зверненні до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо конституційності частини першої статті 92 Закону України від 5 листопада 1991 року № 1788-ХІІ «Про пенсійне забезпечення»: постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.04.2015 № 6. URL: <https://docs.dtki.ua/doc/1077.4695.0>

статей 44, 45 Закону, на нашу думку, відповідні зміни, передбачені законопроектом, доцільно сформулювати до статті 44 Закону.

Положення законопроекту є дискусійними з погляду доцільності їх урегулювання на рівні закону. Регламентація порядку призначення (перерахунку) пенсій підзаконними актами забезпечує динамічність і детальність нормативно-правового регулювання. У такий спосіб регламентації не переобтяжується зміст норм закону. Однак, з урахуванням реалій сьогодення, зокрема випадків втрати первинних та інших документів через бойові дії, пропозиція, яка передбачає конкретизацію змісту заяви про призначення (перерахунок) пенсії, може сприяти зменшенню конфліктних ситуацій у процедурних питаннях.

На нашу думку, назва законопроекту потребує редакційного корегування і приведення у відповідність до вимог юридичної техніки.

Висновки.

Аналіз судових рішень дозволяє констатувати відносну сталість судової практики у вирішенні спорів щодо порядку призначення (перерахунку) пенсії на рівні нормативно-правових актів. Суди, аналізуючи норми пенсійного законодавства, здебільшого доходять висновку, що, за загальним правилом, під час призначення (перерахунку, поновлення) пенсії надання належних документів, які підтверджують особу та її право на пенсію, є обов'язком заявника при зверненні з відповідною заявою до територіального органу Пенсійного фонду України⁶. Водночас на період повного переходу до автоматичного порядку призначення (перерахунку) пенсій та з урахуванням реалій воєнного стану, є доцільною конкретизація заяви для призначення (перерахунку) пенсії як захід, спрямований на зменшення конфліктних ситуацій.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*

⁶ Постанова Верховного Суду від 21 грудня 2019 року у справі № 663/574/17. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/86551729>